

ד "מעין של בני העיר"

לא מעט רבנים, בני הדור האחרון, הצביעו על סוגיית "מעין של בני העיר" כמשאב הלכתי משמעותי להכרעה בשאלה שבה אנו עסוקים: משקלו של הממד הציבורי כרכיב הלכתי משמעותי. כפי שלהלן יבואר, דעתנו שונה. בעינינו דומה כי, לאמתו של דבר, סוגייה זו אינה מעלה ואינה מורידה מאומה בנידוננו. ואולם, אחר שכאמור לא מעט העלוה, הרי שהכרח לדון בה, ללבנה, ולהנהיר את מידת שייכותה לנידוננו.

א. תוספתא

בתוספתא בבא מציעא (שלהי פרק יא)¹¹⁷ שנינו:

מעין של בני העיר, הן ואחרים,¹¹⁸ [הן]¹¹⁹ קודמין לאחרים. אחרים ובהמתן, חיי אחרים הן קודמין לבהמתן. ר' יוסי או' בהמתן קודמת לחיי אחרים.¹²⁰ בהמתן ובהמת אחרים, בהמתן קודמת לבהמת אחרים. אחרים וכבוסתן, חיי אחרים הן קודמין לכבוסתן, ור' יוסי או' כבוסתן קודמת לחיי אחרים. כביסתן וכביסת אחרים, כביסתן קודמת לכביסת אחרים. בהמת אחרים וכביסתן, בהמת

117. במהדורות הנדפסות זו הלכה יד; במהדורת תוספתא כפשוטה, הלכות 37-33.
118. בחזון יחזקאל, שם, הגרסה: "מעין של בני העיר, הן והן אחרים - הם קודמים לאחרים...", וראה שם "באורים", שציין לגרסה שלפנינו, אך ב"חדושים" ביאר את צידוקה של גרסת "הן והן אחרים".
119. על חילופי הגרסאות, ראה בתוספתא כפשוטה, הביאור הקצר, על-אתר, עמ' 127 שורה 111; ושם, הביאור הארוך, עמ' 325, שורות 110-111.
120. פסקה זו מצויה רק בתוספתא, ואינה נמצאת לא בירושלמי ולא בבבלי שלהלן.

אחרים קודמת לכביסתן.¹²¹ בית השלחין שלהן ובהמת אחרים, בית השלחין שלהן קודמת לבהמת אחרים.¹²² וכולן עולין לחשבון באחרונה.¹²³

מדובר אם כן במצב שבו קיים מחסור במים.¹²⁴ המים שישנם בנמצא מצומצמים בכמותם ואינם מספיקים דיים לצרכים כפולים, של בני העיר עצמה וגם של צורכי "אחרים",¹²⁵ ויש להכריע את מי ואת מה לתעדף. התוספתא מציגה הכרעות שונות במגוון מקרים: מהן הכרעות מוסכמות

באחרונה - כלומר, אעפ"י שער המים חייבת לספק צרכי הערים האחרות במים, אבל האחרות חייבות לשלם בעד המים ועושים חשבון באחרונה (מפני שערך המים משתנה מעונה לעונה). והוסיף בביאור הארוך, שורה 117: "וכלן עולין לחשבון באחרונה... בנידון דידן בוודאי חייבים לשלם, שהרי אין כאן סכנת נפשות ממש".

124. על חיוניות המים, ראה - דוגמה אחת מיני רבות - שמות יז, א-ו; וכן בשבחה של ארץ ישראל בהשוואה למצרים: דברים יא, י-יא; ועוד הרבה.

125. מן הראשונים בסוגיית הבבלי נדרים שלהלן עולה שמדובר במעין היוצא מן ההר. השאלה היא, אם בני העיר העליונה - זו הסמוכה למקור הנביעה - רשאים לעכב את המים אצלם כך שהמים לא יגיעו ליתר הערים היושבות על המשך זרימת המעיין, זאת עד שיממשו תושבי העיר העליונה את צורכיהם. אך ראה תוספתא כפשוטה, הביאור הארוך, עמ' 325-326 שורות 111-110, שדייק מלשון התוספתא בסופן של הלכות אלה, שמדובר "במעין ששייך לעיר מיוחדת שיצא מתוכה ונבלע בתחומה... והמדובר כאן בערים שמסביב לה שאין להם מים".

121. גם פסקה זו מצויה רק בתוספתא, ואינה מצויה לא בירושלמי ולא בבבלי. יצוין שעל פסקה זו, כניסוחה בתוספתא, ר' יוסי אינו חולק, והדבר אומר לכאורה דרשני: אם כביסתם קודמת לחייהם של אחרים, אזי כיצד יתכן שכביסתם לא תהא קודמת - לדידו - לבהמתם של אחרים? ר"ש ליברמן קבע בתוספתא כפשוטה, הביאור הארוך, עמ' 326, שורות 115-116 כי "פשיטא שר' יוסי יחלוק על בבא זו מק"ו", מה שלענ"ד עדיין צ"ע. וראה פני משה על הירושלמי, נדרים יא, א, שעמד על כך: "...בבבלי לא גריס חלוקה זו".

122. גם הלכה זו אינה מצויה בירושלמי ובבבלי.

123. לפרשנות "עולין לחשבון לאחרונה", ראה מצפה שמואל, על התוספתא שם: "אחר שנשתמשו עושין חשבון ומשלמים, ולא קודם, דהוי חיי נפש, ועוד דקדרה דבי שותפי הוא..."; וראה חזון יחזקאל: "כלומר, היכא שמספקא לן אם יספיק כדי צורך בני העיר ולאחרים, כל האחרים עולים לחשבון להשתמש במי המעין באחרונה, אחרי שבני העיר לקחו את צרכם בסדר האמור למעלה"; ובתוספתא כפשוטה, שם, הביאור הקצר עמ' 128 הערה לשורה 117: "לחשבון

ד: "מעין של בני העיר"

ומהן הנתונות במחלוקת. נקודות המוצא הן, שמחד גיסא יש הצדקה לאספקת מים לא רק לבני העיר אלא גם לזולתם, ושמידך גיסא יש קדימה לבני העיר על פני אחרים, למצער ביחס לחלק מהמצבים שפורטו בתוספתא.¹²⁶

ב. עילת הקדימה

הרמב"ם סבר שההצדקה העקרונית להענקת מים גם למי שאינם תושבי העיר, הגם שהמעין נמצא בעיר, אינה אלא פועל-יוצא של אחת מתקנותיו הקדומות של יהושע בן נון. חז"ל¹²⁷ ציינו שכדי להסדיר את אורחות החיים הציבוריים המתחדשים בארץ ישראל, עם כניסת עם ישראל לארץ ישראל תיקן יהושע בן נון עשר תקנות: "שיהו מרעין

שהזכרנו ודומיהם שלשים ושבעה איש, והם - ר' יהושע בן לוי...". מדבריו עולה אם כן שריב"ל כן נחשב תנא. ועיין בשו"ת יוסף אומץ סי' מו: "אשר בקשת למען דעת אי ריב"ל הוא תנא או אמורא, כי שמעתי יש אומר בכה ויש אומר בכה, ורצית לדעת שרשן של דברים. הנה נא הואלתי ואשיבך על קנך, עמו אנכי בשורה שורת דרך ארש, כי כבר נודע דנזכר סוף המשנה אמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא, ומשו"ה מנאו הרמב"ם בכלל התנאים בהקדמתו לפירוש המשנה, וגם נזכר בפרק שנו חכמים והוא ברייתא. אמנם רש"י פרק ב' דנדה כתב דהוא אמורא. ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דרש"י לא יכחיש דנזכר סוף משנה ובברייתא, ובודאי דבצד מה חשוב תנא וכמ"ש הרמב"ם דמנאו בכלל התנאים. ברם כוונת רש"י דאין לו כח לאותוביה מיניה לאמורא והאמורא יכול לחלוק עליו כאילו הוא אמורא אחר, ובזה יודה גם הרמב"ם. ובהכי לא פליגי רש"י

126. ראה מנחת חינוך, מצוה רצו אות לב, שהבהיר כי גם לדעת חכמים, יש גבול עד כמה צריכים בני העיר לסייע לבני העיר האחרת: "...מצד הסברא, א"צ להכניס עצמו אפי' בספק סכנה עבור חבירו אף על פי שחבירו הוא בסכנה ודאי... כל המצוות נדחין אפי' מפני ספק סכנה מחמת וחי בהם. ובנדרים פ' וא"נ מבואר שם פלוגתא, דר"י סובר אפי' כביסתו וחי חבירו כביסתו קודמת מחמת צערא דגופא טובא וחכמים פליגי דחיי חבירו עדיף מצערו, אבל להכניס עצמו בספק סכנה נראה דא"צ".

127. ראה ב"ק פב ע"א, שלמסקנת הגמרא זו אינה אמירה תנאית אלא מדבריו של ר' יהושע בן לוי. לשאלה אם ריב"ל נחשב תנא אם לאו, ראה רש"י, נדה יח ע"ב ד"ה שמעתתא: "ר' יהושע בן לוי אמורא הוא..."; אך ראה הקדמת הרמב"ם למשנה, הפרק השני: "במנין החכמים שנזכרו במשנה... נזכרו במשנה הרבה מן החכמים... ומנין האנשים שנזכרו לפי אחד האופנים

בחורשין, ומלקטין עצים בשדותיהם, ומלקטים עשבים בכל מקום חוץ מתלתן, וקוטמים נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית... ועוד (ב"ק פ ע"ב - פב ע"א). אחת מאותן תקנות קובעת כי "מעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו", ולמסקנת הגמרא (שם) הדגש הוא ש"מסתפקין ממנו" ללא תשלום. הרמב"ם סבר שתקנה זו של "מעין היוצא בתחילה" והסדרת הזכויות הנובעות ממנה, היא התשתית להלכת "מעין של בני העיר" שבתוספתא. בהתאם לכך כתב הרמב"ם, בהלכות נזקי ממון (ה, ג):

עשרה תנאים התנה יהושע ובית דינו בשעה שחלק את הארץ, ואלו הן... וכן התנה שהמעין היוצא בתחילה, בני אותה העיר שיצא בגבולם מסתפקין ממנו אף על פי שאין עיקרו בחלקם, ואין לאחרים להסתפק עמהם ממנו...¹²⁸

ע"ד שכתב... קבעו דברי ר' יהושע בן לוי בסוף המשנה אעפ"י שהוא אמורא עכ"ל. וכבר כתבנו בעניינתו דגם דעת הרמב"ם כך הוא דריב"ל אמורא הוא רק מאחר שנזכר במשנה ובברייתא הכניסו בכלל התנאים... ולפי דרכנו מתוקמא סוגיא זו יושבת שפיר, דריב"ל הוא בכלל התנאים מאחר שהוזכר במשנה וברייתות, אמנם אין לו כח תנאים לאותוביה מיניה לאמורא ולאסוקי בתיובתא, כי האמורא יכול לחלוק עמו... והנה הרי"ף פרק כל שעה כתב דריב"ל הוא אמורא, והביאו הרא"ש בפסקיו שם אות י"ג, והרז"ה והרמב"ן והר"ן שם לא דברו בפרט זה. ומסדר תנאים ואמוראים משמע שהוא תנא...". וראה ב"צ רוזנפלד, רבי יהושע בן לוי - תולדותיו ופועלו הציבורי, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, תשמ"ב.

128. אך ראה רמב"ם, הל' גזלה ואבדה ו, יג: "נהר המושך ומעיינות הנובעין הרי הן של כל אדם", וזאת על סמך התוספתא בבא קמא ו, ד שקבעה כי "הנהרות והמעיינות שמושכין, הרי הן של כל אדם". והרי זה

והרמב"ם. וחזה הוית למורינו הרב מהר"א נחום זלה"ה הובאו דבריו בריש ספר לב שלם וז"ל... נראה דמ"מ הי"ל כח לחלוק על התנאים כרב ור' חייא אעפ"י שהם לא הוזכרו לא במשנה ולא בברייתא שהיו אמוראים וכ"ש לריב"ל. אך קשה לרש"י... וזה נ"ל נכון להרמב"ם שמנאו במנין התנאים. אך קשה... וצ"ע, ולדעת רש"י צ"ל תרי ריב"ל הו, חד תנא וחד אמורא עכ"ל בקצור. והנה הרב ז"ל משוי פלוגתא בין הרמב"ם ורש"י ולבסוף נדחק דתרי ריב"ל הו, ואינו מן הישוב. ולי הדל הנה נכון לאשווי הרמב"ם ורש"י, דהרמב"ם הוא היה מונה התנאים שנזכרו במשנה ושפיר כתב ריב"ל במנייני התנאים שהוזכרו במשנה ויציבא מלתא ומהימן דריב"ל קשיש ובצד מה תנא שהוזכר במשנה. ומ"ש רש"י שאינו תנא היינו לאותובי לאמורא מיניה וזה מוכרח דעינינו הרואות דכמה זמנין אשכחן דפליגי אמורא עליה, וגם הרמב"ם מודה בהכי... ואחזה אנכי להרב מהר"י חאגי"ז זלה"ה בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן

ד: "מעין של בני העיר"

בפרשנות זו לסוגייה, הרמב"ם נשען - ככל הנראה - על פרשנות גאונים, כפי שזו באה לידי ביטוי בשאלתות דרב אחאי (פרשת ראה, שאלתא קמז):

...בני מתא דכרו נהרא ואית מתא אחריתי דלית להון מיא, מיתבעי להון למיתן להון מיא למישתי, דכת' וחי אחיך עמך. ואי אמרי ניתן לכון דמי בירא, לא מיתבעי למינסב מינהון, דתניא עשרה דברי התנה יהושע, וזה אחד מהם, מעין היוצא בתחלה מסתפקין ממנו כל בני העיר...

חלק עליהם מהרש"ל. בחיבורו ים של שלמה למסכת ב"ק (פ"ז ס"מ: מ: עשר תקנות יהושע, תקנה ה) טען מהרש"ל שפרשנות זו קשה,¹²⁹ וביאר אפוא את עניינה של התקנה בדרך שונה. לדידו, התקנה היא:

שמעין היוצא מאיליו ונובע בחלקו של אחד, שמותרים כל בני העיר להסתפק ממנו אפילו בחינם.

דא עקא, ביאור זה קשה מאוד לענ"ד. ראשית, עיקר ההבחנה בין שני המצבים - כניסת המים לחצרו או הגעתם רק לגבול העיר - חסרה מן הספר; שנית, בסדרי הקדימה העולים מתוספתא ב"מ, מסוגיית הבבלי בנדרים ומן הירושלמי בנדרים ובשביעית, עולה קדימת בני עיר במים שבעירם, או הגובלים בעירם, בעוד שלביאורו היה הדבר צריך להיות שווה לכל נפש.

129. "ולא נ"ל, דיהושע לא תיקן לאסור את שלו, רק לוותר, שכל אחד ימחול לחבירו. וגם תלמודא לא מזכיר רק שמסתפקים, ולא מאין מסתפקין. וכן משמע מהא דאמרינן מעיין היוצא כו', אמר רבה בר רב הונא, ונותן לו דמים, פי', מה שהתיר יהושע למלאות, אף על פי שהוא בחלק פלוני אחד, מ"מ נותנים לו דמים, ולית הלכתא כוותיה ע"כ. אלמא דסוגיא דתלמודא שקיל וטרי, על מה שמתירים בני העיר למלאות".

לכאורה קשה, שכן הדברים נראים כסותרים לחלוטין: מסוגיית ב"מ ומהל' נזקי ממון עולה שיש קדימה מוחלטת לבני העיר על כל אדם, ואילו מסוגיית ב"ק ומהל' גזלה ואבדה עולה להפך: שיוויון לכול! בחזון יחזקאל ב"מ שלהי פי"א, עמ' פט, חדושים אות יד, יישב כך: "ויש לומר, הא דקתני הכא מעיינות הנובעים של כל אדם, היינו כשנכנסו המים בגבולו, וגם הכא קמ"ל אע"פ שעיקרו של המעיין או של הנהר המושך אינו בחלקו, המים שנכנסו בחלקו הם שלו, ואם נתקבצו בגבול של איזו עיר הרי הם של אנשי אותה העיר... ולהכי העתיק הרמב"ם התוספתא דהכא נהר המושך והמעיינות הנובעין עם הני אחרוני דקחשיב התם בהל' גזלה ואבדה". כלומר, מה שממש בחצרו של האדם, הרי זה שלו ובוודאי שהוא קודם לכול. לעומת זאת, מה שאינו בחלקו של פלוני ממש אלא בגבול העיר, הרי זה אכן של כל אדם.

בהתאם לכך הורה הלכה, ש"מעין היוצא... מעצמו, ואפי' נובע בשדה של פלוני, מ"מ כל בני העיר מסתפקים ממנו, אפילו בחינם". עם זאת, בהסתמך על התוס' (ע"ז מז ע"א ד"ה לא צריכא) הכריע מהרש"ל שאין מדובר אלא "דוקא כשיוצאים חוץ לשדותיו... אבל כשאין יוצאין חוץ לשדותיו אין להם רשות". זאת ועוד, הוסיף מהרש"ל, שמכלל דברי התוס' בסוגיית ב"ק (שם ד"ה ומעין) עולה, שרשות השימוש לכלל בני העיר אינה אמורה אלא "דוקא כשיצא המעין מעצמו. אבל טרח ביה וחפר עד שנובע המעין, אין להם רשות".¹³⁰ בין כך ובין כך, לדידה של פרשנות מהרש"ל, סוגיית תקנות יהושע אינה מענייננו כלל ועיקר, והיא אינה תשתית להלכת המעיין וכביסת בני העיר.¹³¹

ג. בבלי וירושלמי

הלכת התוספתא הובאה,¹³² אף נידונה, בבבלי ובירושלמי כאחד. הדיון בבבלי נסב על מה שביררה המשנה (נדריים יא, א-ב) מה כלול ומה אינו כלול בנדרי "עינוי נפש", שאותם יכול בעל להפר לאשתו:

ואלו נדרים שהוא מפר, דברים שיש בהם עינוי נפש - אם ארחץ ואם לא ארחץ, אם אתקשט ואם לא אתקשט. אמר רבי יוסי, אין אלו נדרי עינוי נפש. ואלו הם נדרי עינוי נפש, אמרה קונם פירות העולם עלי הרי זה יכול להפר...

ומחלוקת התנאים שבנידון - חכמים ורבי יוסי - על עצמה היא נשענת, אם מסברות, אם בתימוכין על הלכות שונות, ואם בשילוב סברות והלכות כאחד, כדלהלן.
132. על השינויים שבין האמור בתוספתא שלעיל ובין האמור כאן בבבלי ולהלן בירושלמי, וההשמטות שבתלמודים, ראה לעיל הערות 118-122.

130. העיר מהרש"ל, שם: "ואף ששני הפירושים כולן מחמת קושיא אחת דייקי, שאמרינן בפרק כל הצלמים (שם) מיא דנבע בארעא אין בה דין מים של רבים (שיהיו) [ויהיו] נאסרים מחמת ע"ז, מ"מ שני התירוצים אמת, כי סברות רחבות הם".
131. לדידה של גישה זו - גישת מהרש"ל, ככל הנראה אין צורך בכל "תשתית" חיצונית לסוגיית המעיין וכביסת בני העיר,

ד: "מעין של בני העיר"

חלוקים אם כן חכמים ורבי יוסי בשאלה אם מניעת רחצה היא בכלל "עינוי נפש" אם לאו, ומאחר שלרבי יוסי אין מניעת הרחצה בכלל העינוי, לכן לדידו בעל אינו יכול להפרם.

הנחה זו הוקשתה לגמרא (נדריים פ ע"ב - פא ע"א), בשל התוספתא:

ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי, מעיין של בני העיר, חייהן וחיי אחרים - חייהן קודמין לחיי אחרים; בהמתם [ובהמת אחרים - בהמתם] קודמת לבהמת אחרים; כביסתן וכביסת אחרים - כביסתן קודמת לכביסת אחרים; חיי אחרים וכביסתן - חיי אחרים קודמין לכביסתן. רבי יוסי אומר, כביסתן קודמת לחיי אחרים.¹³³ השתא כביסה אמר רבי יוסי יש בה צער, גוף כולו לא כל שכן. אמרי, אין, כביסה אלימא לר' יוסי, דאמר שמואל האי ערבוביתא דרישא מתיא לידי עורא, ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמומיתא, ערבוביתא דגופא מתיא לידי שיחני וכיבי.¹³⁴

כלומר, אכן כן, אמת הדבר שלר' יוסי זוהמת בגדים חמורה מזוהמת הגוף. בשל כך, היעדר רחצה אינו עינוי גוף, בעוד שהיעדר כביסה קשה ביותר. ומה טיבו של אותו קושי שבהיעדר כביסה? הר"ן על אתר הבהיר "דבמניעת כביסה איכא צערא טובא" יותר מהצער הקטן - יחסית -

ערבוביתא ברישא. מתיא לידי עורא - מביאו לידי סמוי עינים שזוהמת הראש מכה מאור עיניו. דמאני מתיא לידי שעמומיתא - כשיש בבגדיו ערבובית של זוהמת שאינו מכבסן תמיד ולובשן כשהן מזוהמין, מביאו לידי שעמום ותמהון לב. ערבוביתא דגופא - כשגופו מזוהם שאינו רוחץ תמיד מביאו לידי שיחנא וכיבי אבעבועות המכאיבות ולאילו יש רפואות, אבל שעמום קשה מהן, אלמא כביסה אלימא מרחיצה. היזהרו בערבוביתא - כלומר היזהרו בתכבוסת וברחיצה.

133. אין ספק שהתוספתא הנ"ל נמצאת ברקע דברים אלה של הגמרא, שאכן ברובם מקבילים ואף זהים. עם זאת - כאמור לעיל - פסקת "אחרים ובהמתן, חיי אחרים הן קודמין לבהמתן; ר' יוסי או' בהמתן קודמת לחיי אחרים" שבתוספתא, אינה נמצאת בבבלי. בירושלמי נדרים יא, א היא נמצאת, אם כי רק דעת חכמים, ללא מחלוקתו של ר' יוסי עליהם, ביחס למקרה זה. וראה פני משה על הירושלמי נדרים שם, שהבחין בדבר אך לא ביאר מאומה.

134. ר"ן שם: "ערבוביתא דרישא - כשאינו מסרק ראשו תמיד ומתוך כך איכא

שבהיעדר רחיצה. לכן, הלכה למעשה, לדידו של ר' יוסי, היעדר אפשרות כיבוס - "חיי נפש הוא".

דבריו אלה של הר"ן, קשים לכאורה ביותר: היעלה על הדעת ש"צער" האחד יגבר על פיקוח נפשו של הזולת?¹³⁵ והרי לכאורה בדיוק בכך עסקינן: כביסת בגדי עיר אחת - כלומר צער, ולעומתה חייהם של בני עיר שנייה! לא בכדי נחלקו אפוא אחרונים בפרשנות שיטת הר"ן - כפי שיובא להלן - והנפקות גדולה.

בגמרא עצמה - שם פא ע"א - התברר מקורה של הקביעה שציידה בקדימת כביסת בני עיר-המעין לחיי אחרים:

איסי בר יהודה לא אתא למתיבתא דר' יוסי תלתא יומי, אשכחיה ורדימוס בר' יוסי, א"ל מאי טעמא לא אתי מר לבי מדרשא דאבא הא תלתא יומין?¹³⁶ א"ל כי טעמיה דאבוך לא ידענא, היכא איתאי? א"ל לימא מר מאי קא"ל, דלמא ידענא טעמיה. א"ל, הא דתניא, ר' יוסי אומר כביסתן קודמין לחיי אחרים, קרא מנלן? א"ל, דכתב ומגרשיהם יהיו לבהמתם וגו', מאי חייתם? אילימא חיה, והלא חיה בכלל בהמה היא, אלא מאי חייתם? חיותא ממש; פשיטא! אלא לאו כביסה, דהא איכא צערא דערבוביתא.

כלומר, במקרא שבבמדבר (לה, ג) נאמר "...ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם", ועל כורחך - כפי שהתבאר בגמרא - "חיתם"

וזבח משפחה בשר ודגים וכל מטעמים של האדם וכב"ב, ולא שייך בזה חיך קודמין מאחר שאינן חיי נפש ממש כמו של העני שווה בשווה ממש כדאיתא בנדרים דף פ' פ"ג. ור' מה שהעיר בשו"ת חבל נחלתו ח"ד סי' לב בעניינה של איגרת זו, באיזו מידה ניתן להוכיח ממנה שמי שיש לו צריך לתת משלו למי שאין לו.

136. על הביקורת והמחאה בשל ההיעדרות מלימוד בבית המדרש עם עמיתיו, ראה להלן הערה 141.

135. ראה רש"ז מלאדי, אגרת הקדש, טז: "לפי הנשמע אשר קפצו ידם הפתוחה מעודם עד היום הזה ליתן ביד מלאה ועין יפה לכל הצטרכות ההכרחיים לדי מחסורי האביונים נקיים אשר עיניהם נשואות אלינו. וחי אחיך עמך כתיב, ולא אמרו חיך קודמין אלא כשביד אחד קיתון של מים וכו' שהוא דבר השווה לשניהם בשווה לשתות להשיב נפשם בצמא, אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה וכה"ג, כל הדברים האלו קודמין לכל מלבושי כבוד

ד: "מעין של בני העיר"

כאן אינו במשמע חיה אלא במשמע חיים. מקרא זה מורה¹³⁷ אפוא, ש"חיים" שבתוך העיר - במובן הרחב של המילה, כולל כביסה - קודמים ל"מגרשים", היינו למה שאינו מצורכי עיר זו אלא סביבה, חוצה לה. כך הבבלי, וכך הירושלמי, שגם הוא נתן את דעתו לעניין, הן בסוגייה המקבילה שבגדרים (יא, א) הן בסוגיית שביעית (ח, ה).¹³⁸ בחנו שם את הסתירה העולה לכאורה בדברי רבי יוסי: מחד גיסא הוא סבור - שלא כדעת חכמים - שכן ניתן לעשות שימוש בפירות שביעית לכביסה, וברור אם כן שהוא רואה בכביסה "חיי נפש", ומאידך גיסא הוא עצמו אוסר רחיצה; וכי גרעה רחיצה מכביסה? מדוע אין רחיצה בגדר "עינוי נפש" להפרת גדרים? אף כאן השיבו כבבלי שיש להבחין בין רחצה לכביסה: "אדם מגלגל ברחיצה, אין אדם מגלגל בכביסה".

בהקשר זה סיפרו מעין מה שסופר בבבלי (גם אם בשינויים קלים):

יהודה איש הוצא עביד טמיר במערתא תלתא יומין, מיקו' על הדין טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. אתא לגבי רבי יוסי בן חלפתא, אמר ליה אית לי טמי' במערתא תלתא יומין מיקום על הדין טעמא, מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. קרא לרבי אבא בריה, אמר ליה הדין טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. א"ל תהיינה הערים האלה (יהושע כא, מ)¹³⁹ - תהיינה עיר ואחר כך מגרשיה סביבותיה.¹⁴⁰ אמר

פרשת ראה, שאילתא קמז, שאצלו מדובר אומנם ב"איסי בן יהודה" שלא הגיע לבית מדרשו של רבי יוסי, אך הפוגש אותו הוא "רבי ישמעאל ברבי יוסי".

139. דוק, שאין זה המקרא שהובא בבבלי. לירושלמי המקור הוא בספר יהושע, בעוד שלבבלי המקור הוא בספר במדבר; וראה להלן הערה 142.

140. יושם אל לב שבשונה מהבבלי, שם נשאלה השאלה על קדימת הכביסה לחיים, הרי שבירושלמי השאלה היא על קדימת חיים לחיים.

137. וראה שיירי קרבן לירושלמי גדרים פי"א ה"א - שלהלן - שתמה מדוע לא למדו זאת מ"וחי אחיך עמך"! ויישב: "וי"ל, אי מהתם דווקא חיות ממש אבל כביסה סכנת בעלמא הוא, ותדע דלאו כל מילי ילפינן מיניה דבב"מ ספ"ב תנן אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת, וקאמר בבבלי שם דכת' אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לכל אדם, ולא יליף ליה מוחי אחיך עמך...".

138. בשינויים קלים. לדוגמה: בית המדרש הוא של רבי יוסי בן חלפתא והמברר הוא בנו ר' אבירודימס ועוד, ראה שם, אך אלה אינם מעיקרי ענייננו. וראה בשאלות

ליה מי גרם לך, דלא ילפתה עם חברך.¹⁴¹

לפי זה, שורש הלכת קדימת חיי עיר-המעין לחיי עיר אחרת, נסמך על מקרא שבספר יהושע (כא, מ):¹⁴² "תהיינה הערים האלה עיר עיר ומגרשיה סביבותיה". פסוק זה נדרש כך: ראש לכול "תהיינה עיר" - זכות קדימה מוקנית לעיר-המעין, ורק אחר כך "מגרשיה סביבותיה" - יתר הערים. כלומר, לא דין "חייך קודמים לחיי חברך",¹⁴³ אף לא דין "לכם - לכל

ו; שער החצר סי' ו; ארץ חמדה (למלבי"ם) סוף ספר ויקרא; דרך אמונה (לר"י ליפשיץ) פ"ז הערה יא; הקדמת בית זבול ח"א; שו"ת שלמת חיים יו"ד סי' צט-קב; מנחת שמואל סק"ח; נועם מגדים פרשת במדבר ד"ה אמנם; ענף עץ אבות עמ' כג; מנחת שלמה ח"ג סי' קנח סעיף כב אות ה; מתוך התורה הגואלת ח"א עמ' כד, ועוד. לדעות אלה, קיים שוני מהותי בעניין זה בין ארץ ישראל ובין בבל, ולפי זה קשה לבסס את ה"מחאה" שבירושלמי (!) על טיעון זה.

142. דומה שבכך סיוע-מה לרמב"ם, שכאמור לעיל סבר שהלכה זו יסודה בתקנות יהושע, ושלא כדעת מהרש"ל הנ"ל. נראה כי העובדה שלפי הירושלמי המקור הוא פסוק מספר יהושע, ודאי מחזקת את שיטת הרמב"ם. אלא שבמקביל, העובדה שהבבלי ציין, כאמור, לפסוק מחומש במדבר ולא לפסוק שמספר יהושע, מחזקת דווקא את דעת מהרש"ל.

143. ראה שיירי קרבן שם: "מנין שחיי העיר הזאת קודמין וכו' - וקשה הא כתיב וחי אחיך עמך ודרש ר"ע חייך קודמין לחיי חברך, אבל בבבלי בפרקין קאמר דקמיבעי ליה מנ"ל שכביסתן קודם לחיי עיר אחרת ודריש ל' מחיתם ע"ש".

141. ראה עלי תמר שביעית שם: "א"ל מה גרם לך דלא ילפת עם חבריך - ונראה שהיה זה בזמן התלמוד שלא היתה התורה שבע"פ כתובה, א"כ הלימוד בחבורה יש לה קדימה טבעית להעמקה עצמית בהתבודדות, כי מה לו לאומן מתבודד אם הוא בלא כלים שמקומם בחבורה בביהמ"ד, ששם הכלים המשניות הברייתות והשמועות, אבל בזמן שהכלים הספרים לפניו יתכן שהעמקה בהתבודדות עדיף שכן הוא אומן וכלים בידו. ומ"מ הכל לפי הענין, שהרי אמרו בתענית ז' חרב אל הבדים ונאלו חרב על שונאיהם של ת"ח שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשיין, ושני ת"ח מחדדין זה בזה בהלכה. ומ"מ י"ל שהספרים הם החברים כמו שהם רבותינו, והכל לפי האדם והענין". את ביאורו זה הוא כותב על הירושלמי, שבו הסיפור דומה ביותר לסיפור שבבבלי.

עם זאת, נכון להעיר כי בעניין חובה זו של לימוד בחבורה, יש לא מעט שערכו הבחנה בין תלמודה של בבל לתלמודה של ארץ ישראל. ראה הקדמת יעב"ץ (עמודי שמים) לסידורו; ברכת אברהם (בוטשאטש) דף קעא; אורות אלים על מס' ברכות סג; סוף ספר אילני דחיי מהספר זכר נתן; הקדמת הנצי"ב לשאלות (קדמת העמק) פ"א סי'

ד: "מעין של בני העיר"

צרכיכם¹⁴⁴ וכיו"ב, הם שמנהירים הלכה זו, אלא הדגשה מפורשת ונקודתית של הכתוב.

בין כך ובין כך שווים ביניהם המקורות כולם: תוספתא, ירושלמי (נדריים ושביעית כאחד) ובבלי, שלדידו של רבי יוסי, כביסת בני עיר-המעין קודמת לחיותם של בני עיר אחרת;¹⁴⁵ הלוא דבר הוא!

ד. "צער גופה קודם"

בסוגייה זו - ולו גם בעקיפין - נעשה שימוש כניסיון לביאור הלכה נוספת, מענייני אישות. הרמב"ם (הל' אישות כא, יא) כתב כי - ככלל - "האשה, כל זמן שהיא מניקה את בנה, פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב". הוסיף הרמב"ם, שאם אכן כך נעשה ו"פסקו לה מזונות הראויות לה", אלא ש"היא מתאוה לאכול יתר, או לאכול מאכלות אחרות, מפני חולי התאוה שיש לה בבטנה, הרי זו אוכלת משלה כל מה שתרצה ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יתר מדאי או תאכל מאכל רע ימות הולד, מפני שצער גופה קודם". כלומר, אין חוששים שמא אכילתה המופרזת תסכן את הוולד, "מפני שצער גופה קודם" לוולדה.

עניי עירך יש להם כדי חיותם אלא שאין להם הרווחה כלל, לזה עניי עיר אחרת קודמין לעניי עירך דהתאב תאב קודם. עוד דריש בספרי כי יהי' בך אביון בך ר"ל בעצמך, היינו בני ביתו קודמין אף לבני עירו. ואמר הגאון ז"ל, דלהכי כתיב כי יהיה בך קודם אביון לומר לעניי בני ביתו וכדומה לא אמרי' התאב תאב קודם אלא קודמים בכל צרכיהם אפי' לעניי עירך שאין להם מזון ומחיה כלל...". הוא שאמר ר' יוסי - אם כי לא ביחס לבני עיר אלא ביחס לבני בית - שהם קודמים "בכל צרכיהם" לעניי עיר, גם במותרות, וזאת אפילו כאשר לעניים "אין מזון ומחיה כלל". אמת, דברי בעל הפלאה נאמרו במסגרת פרשנות דרושית לתורה,

144. ראה שיירי קרבן שם: "קשה מנ"ל דטעמא דר"י משום חיי נפש, דלמא משום דדריש לכם לכל צרכיכם, וכ"ה בבבלי בסוכה מ'. וי"ל א"כ ה"ל להתיר גם משרה. ובבבלי שם הגירסא דפליג ר' יוסי נמי אמשרה...".

145. מעין זה ראה מה שהביא בשו"ת חתם סופר, יו"ד סי' רלא, ממורו בעל הפלאה: "...ראיתי במורי הפלאה על התורה פ' ראה כי יהיה בך אביון באחד שעריך, דדריש ספרי אביון התאב תאב קודם, ושוב דריש עניי עמך קודמין וכו' ועניי קרוביך קודמין, כ' ז"ל לכן הקדים התאב תאב קודם לומר עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת היינו אם שניהם צריכים למזון או לכסות, אבל אם

על-אתר השיג הראב"ד על הרמב"ם: "א"א, דברים שאינן כתב, שלא דברו בגמרא אלא בשנתנו לה בן אחר להניק ופסקו לה מזונות, אם צריכה יותר כדי צורך הולד חייבת לאכול משל בעלה כדי צורך הולד". כך הראב"ד, ואולם, אחר הכול, לא כן סבר הרמב"ם, ולדידו אכן כן "צער גופה קודם" לסיכון הולד.

פסיקת הרמב"ם עוררה לא מעט תהיות, ולא רק על-ידי הראב"ד, שכן לכאורה באמת פלא הוא, הכיצד זה "צער" של האחד ידחה סיכון נפש של הזולת. כך לדוגמה הטור (אה"ע סי' פ), אשר אחר שציין את דעת הרמב"ם, השיג עליו וכתב "ואינו נראה כן". הוסיף על כך הבית יוסף על אתר (אות יב), שזו אינה רק דעת הראב"ד והטור - החלוקים על הרמב"ם - אלא גם "הר"ן (כתובות כה ע"א מדפי הרי"ף, דפוס וילנא, ד"ה קימעה) והרב המגיד (על הרמב"ם, שם), גם הם תמהו על דברי הרמב"ם בזה".

הבית יוסף עצמו ניסה "לדחוק" - כלשונו - ביישוב הרמב"ם, בעיקר באיתור מקורו ופרשנותו לסוגייה, אך לא בכל הנוגע לסברתו.¹⁴⁶ עם זאת, בהגיע רבי יוסף קארו לפסיקת הלכה למעשה, הביא בשולחן ערוך (אה"ע שם סעיף יב) את שתי הדעות החלוקות, כולל זו של הרמב"ם: "פסקו לה מזונות הראויים לה והרי היא מתאוה לאכול יותר או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד, שצער גופה קודם, ויש מי שאומר שיכול לעכב". על-אתר תמה החלקת מחוקק (שם ס"ק כב): "אם לולד ספק סכנה ולה אין סכנה רק צער, מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד!"¹⁴⁷

הבית שמואל (שם ס"ק טו) ביקש ליישב תמיהות אלה - החוזרות ונשנות - על שיטת הרמב"ם, בהסתמך על סוגיית מעיין:

146. ראה גם דרישה אה"ע שם אות יב; בני אהובה, הל' אישות כא, יא.
147. עוד הוסיף ש"אם גם לה סכנה, לא ידעתי מי שחולק ע"ז, דחייה קודמין בודאי". אם כך הדבר אזי על כורחך לא בסכנה לה מדובר, אלא בצער לה וסכנה לו, וכי יעלה על הדעת שצערה ידחה סכנה?

וככאלה מן הסתם משקלם ההלכתי אינו מחייב, ואולם העובדה שהדברים הובאו על ידי החת"ס במסגרת תשובה הלכתית, מורה שהוא כנראה ראה בהם - ולו גם למצער - סניף הלכתי. לא בכדי הובאו הדברים גם בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רי, בחלק השני של התשובה.

ד: "מעין של בני העיר"

שצער גופ' קודם - כ"כ הרמב"ם. וכתב בח"מ אם מגיע מזה לולד ספק סכנה ולה אין סכנה אלא צער מהי תיתי דמכח צער תסכן הולד... ואפשר לומר, אף על גב דמגיע לולד ספק סכנה מ"מ מותרות לאכול, כמה שאי' בש"ס נדרים דף פ' כבסית' וחיי אחרים כבסית' קודם, אף על גב דאינו אלא צער.

כלומר, סוגיית נדרים יכולה לשמש "בית אב" להכרעת הרמב"ם, שכן גם בה רואים בדיוק את אותה גישה: כביסה - שאינה אלא צער, כמודגש בר"ן, לעיל - דוחה לא רק את ממונם אלא אפילו את חייהם של בני העיר האחרת. והרי זה ממש נידון דנן: צער של האדם עצמו גובר על סכנת חיים של הזולת. אין לתמוה על הרמב"ם - טען אם כן הבית שמואל - לפי שמוכח שלגישה זו יש תימוכין.

ברם, הבית שמואל עצמו פקפק בשאלה, האומנם סוגיית נדרים יכולה לשמש מקור לרמב"ם: "מיהו שם רבי יוסי ס"ל כן, ורבנן פליגו ע"ז וס"ל חיי אחרים קודם, ומנ"ל לרמב"ם לפסוק כר"י". כלומר, בהנחה שבמחלוקת חכמים ורבי יוסי הלכה כחכמים, אם כן גם אם ייאמר שדעת רבי יוסי היא שצער האדם דוחה סכנת נפשות הזולת, ברם אחר שחכמים חלוקים עליו וסבורים שחיי הזולת קודמים לצער האדם, לא יכול הרמב"ם להכריע כרבי יוסי. ואם יש את נפשך להשוות בין הסוגיות, הרי שאדרבה ואדרבה, היה על הרמב"ם להכריע כחכמים, וביחס לנידון דנן לתעדף את נפש התינוק על צער האם. בין כך ובין כך, הדרא קושיא לדוכתא, כיצד זה פסק הרמב"ם שצערה של האם גובר על סכנת נפשו של הוולד.

ה. הלכה כחכמים או כרבי יוסי?

ובאמת, רגליים לדבר שבמחלוקת היחיד והרבים - ר' יוסי וחכמים, תוכרע הלכה כחכמים, וכך אכן כתבו רבים, בפשיטות.¹⁴⁸ עם זאת, האמת

148. לדוגמה בעלמא, אחיעזר, ח"ב, הוא בשו"ת מהרש"ם ח"ה סי' נד; שו"ת יו"ד סי' כג שלהי אות ב: "נראה דהלכה כת"ק דחיי אחרים קודמים לכביסתן"; וכן הרב אונטרמן, שבט מיהודה, א, עמ' סח: שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' קעז; וכן

צריכה להיאמר, שהנחה זו עצמה - שהלכה כחכמים ולא כרבי יוסי - אינה מוסכמת כלל ועיקר.¹⁴⁹ דעת השאלתות לדוגמה הפוכה, שכן כך כתב השאלתות (פרשת ראה, שאילתא קמז):

...בני מתא דכרו נהרא ואית מתא אחריתי דלית להון מיא, מיתבעי להון למיתן להון מיא למישתי דכת' וחי אחיך עמך, ואי אמרי ניתן לכון דמי בירא לא מיתבעי למינסב מינהון, דתניא עשרה דברי

עכ"ל דבי"ש, ואי משום הא לא קשה מידי דביד מלאכי סי' ר"ל מביא מחלוקת גדולה בזה, והרבה פוסקים סוברים דהלכה כר"י דנמוקו עמו ואפי' מחביריו. אכן דברי הבי"ש תמוהין, דהרי ברייתא זו דנדרים פ', מובא גם בתוספתא סוף ב"מ, ושם נאמר, אחרים ובהמתן חיי אחרים קודם לבהמתן, ר"י אומר בהמתן קודמת לחיי אחרים, אחרים וכביסתן, חיי אחרים קודמין לכביסתן, ור"י אומר כביסתן קודם לחיי אחרים. ולפי המבואר בתוספתא, א"א בשום אופן לומר דשם מיירי באופן כזה דאם לא יתנו המים לאחרים ימותו בצמא, דא"כ האיך אפשר לר"י לומר אחרים ובהמתן בהמתן קודם לחיי אחרים, בשביל הפסד ממון שלו, זה בהמתן, ימותו אחרים. ועכ"ח דבשם איירי באופן דאם לא יתנו להם מים, לאחר טירחא גדולה יכולין למצא עוד מים, והשאלה בשם רק מי שמחוייב להטריח א"ע בזה ולחפש אחר מים אחרים. וכבר תמה עליו ההפלאה בקונטרס אחרון מטעם אחר, והוא לא הביא הא דתוספתא, והוא ג"כ כתב דברייתא לא מיירי ביש סכנה להעיר אחרת, אלא שיכולין להביא מים מעיר אחרת. אכן מדברי הר"ן ורא"ש ותוס' בנדרים, לכאורה לא משמע כן, כמו שהעיר במנחת פתים, וצ"ע; וראה להלן הערות 151, 160.

"ובשאלתות פסק כר' יוסי, ולא שמענו מעולם דין כזה שיתירו בשביל כביסה לעבור על איסורי תורה, וכל שכן שיאבד ח"ו נפש אחת בשביל זה. ומצאתי בבית שמואל לאה"ע סי' פ' ס"ק ט"ו בענין צער של האם אם זה קודם; כן ראה מה שהובא בשם הרב משה גנץ, שעלי דעת ד (תשמ"ו), עמ' 189, ועוד.

149. ראה הפלאה, קונטרס אחרון סי' פ סעיף יב: "כתב הח"מ... וכתב הב"ש... ולפענ"ד נראה דהתם לא מיירי ביש סכנה להעיר אחרת אלא שיכולים להביא מים מעיר אחרת או שילכו משם, תדע דא"כ נימא נמי בוודאי סכנה, ד[ב]כביסה זו [הם] קודמים לחיי אחרים אפי' בוודאי סכנה. ותו דהא קי"ל דספק סכנה דאחרים דוחה שבת ויוה"כ ואילו משום צערה דידה לא התירו אלא בשבות, כדאי' ביבמות דף קי"ד. ותו דהא קי"ל בגרושה מניקה כשיש חשש ספק סכנה לולד כגון שמכירה, מחוייבת לצער עצמה ולהניק. וגדולה מזה אית' בחו"מ סי' תכ"ו בב"י ובסמ"ע שם, שהביאו הירושלמי שמחוייב להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה, נהי דהשמיטו הפוסקים דין זה בשו"ע, מ"מ במקום צערא לחוד ודאי סכנה עדיפא". וראה שו"ת חלקת יעקב, חו"מ סו"ס לא: "ובית שמואל... ומנ"ל לרמב"ם לפסוק כר"י

ד: "מעין של בני העיר"

התנה יהושע וזה אחד מהם מעיין היוצא בתחלה מסתפקין ממנו כל בני העיר, ואי ליכא בההוא למישתי אינון ובני מתא אחריתי חייהון קודמין לחיי אחרים. ברם צריך למימ', הרי דכרו נהרא בעו לחוורי מניהון ובני מתא אחריתי בעו למישתי, וליכא להלין מיא אלא למישתי אינון וחוורי מניהון, מאי, כביסה שלהן קודם לחיי אחריתי או חיי אחרי' קודם לכביסתן, מי אמרינן במקום כביסה חיי אחרי' קודם או דילמא כיון דלא מחוורי מניהון אתו לידי צערא, והילכתא כביסה שלהן קודם לחיי אחרים... והילכתא כביסה הוויא חיותא וחייהון וחיי אחרי' חייהון קודמת לחיי אחרים וכן הילכתא.

אמור מעתה: לדעת השאלות, הלכה פסוקה דווקא כר' יוסי. אם הכרעה זו מקובלת גם על הרמב"ם, הרי ששוב יכולה להתבאר בכך הכרעתו בעניינה של האשה והוולד.¹⁵⁰ והיה וכך הדבר, הרי שלעצם שאלת משקלו של צער האדם כמו גם צערם של תושבי עיר-המעין, לעומת חיי הזולת-התינוק כמו גם חייהם של תושבי עיר אחרת, הלכה כרבי יוסי, וצער האדם וצער תושבי עיר-המעין הם שגוברים.¹⁵¹

יהא כדבריו מ"מ צער גופה קודם. ואה"נ דבמאכלים המזיקים ממש פשוט דחיי הולד קודמין לצער דידה ודו"ק. וא"ש שהרמב"ם כתב זאת לגבי פסקו לה מזונות, ולא בסתם אשה מינקת ודו"ק. ושור"ר בבית אפרים אהע"ז ס' ס"ו שכתב מעין זה בביאור דברי הרמב"ם, עיין שם באריכות. למעשה, מה שכתב שם הבית אפרים הוא כי "פשוט דגם להח"מ והב"ש אין בזה ודאי סכנה לוולד כ"א ספק סכנה... הא ודאי שבמה שהיא אוכלת הרבה או דברים הרעים לחלב, לא נכנס אף בכלל ספק סכנה לוולד רק מיחוש בעלמא...".

151. וראה מה שכתב הרב יצחק זילברשטיין, "כימותראפיה למעוברת", תחומין כג (תשס"ג), עמ' 217: "תחילה

150. הצעה חלופית העלה בשו"ת דברי יציב, חו"מ סי' עט אות כז. תחילה הילך בנתיב המוצג כאן: "אולי מקורו של הרמב"ם משאילתות הנ"ל", אך על כך העיר כי "למה שנתבאר בסברת ר"י להשאלות, א"כ לא שייך במינקת דליכא שום צד סכנתא לדידה ודו"ק. ועיין בבאה"ט ס"ק י"ד שהקשה כן על הב"ש דהא מסקינן התם כביסה אלימא לר"י דאמר שמואל וכו' א"כ הוי כביסה נמי סכנה ולא צער עיין שם, ובבית מאיר שם". בשל כך העלה כאמור הצעה חלופית, שונה בתכלית: "ולולי דברי הפוסקים היה אפשר לומר דמיירי שהבעל רוצה לגדור גדר בעדה בחוששו שתאכל יותר מדאי או דברים הרעים ויסתכן הולד, ומתוך כך מונע ממנה גם שאר מאכלים, ועל זה אמרינן דלו

הנצי"ב בחיבורו העמק שאלה על השאלות, שם (אות ד), נתן את דעתו לשאלה מה הביא את בעל השאלות (ואולי גם את הרמב"ם) לפסיקת הלכה כר' יוסי ולא כחכמים, כיחיד ולא כרבים:

משמע דפוסק כר' יוסי אע"ג דיחידאה הוא, משום דשמואל קאי כוותי', וגם דרשה דקרא דייק כוותי'. אבל יש להקשות ע"ז, שהרי שמואל לא מפרש טעמא דר"י ולא עליו קאי... וגם דוחק גדול לומר דפליגי תנאי בחיותי דברייתא אי יש בזה סכנה או לא, ותו דבתוספתא שלהי מס' ב"מ תני'... וע"כ טעמא דר' יוסי בבהמתן על פי דתני' במכילתא פ' בשלח פ' ויסע פ"ז השוו בהמתם לגופן אמרין בהמתן של אדם הוא חייו של אדם המהלך בדרך, אם אין בהמתו עמו מסתגף הוא, וה"נ א"א שלא ילכו בדרך וצורך פרנסתם וא"כ הוא חייהם... ונראה דודאי אינה דומה סכנת צמא לסכנת בהמתן וכביסתן, דסכנת צמא ברור דימותו בצמא, משא"כ בהמתן וכביסתן אפשר שיבואו לידי סכנה אבל כמה ב"א הולכין בדרך בלא בהמה ואינם מסתגפים וכמה ב"א אינם באים לידי שעמום בהעדר הכביסה, אלא דמכ"מ ספק ס"נ הוא, וס"ל לת"ק דחייב להיכנס בספק ס"נ בשביל ודאי פ"נ של חבירו כמש"כ הב"י ח"מ

בהריגתו איסור תורה. ואפי' לרבנן דר' יוסי (נדריים שם) דפליגי וס"ל חיי אחרים קודמין לכביסתן, שאני הכא שכל חיות העובר ממנה, והיא אינה מחוייבת לסבול צער של עיניו הדין בשביל העובר שלה, ובפרט שעכ"פ לא חשוב נפש עדיין... וראה שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' שכד: "...הרמב"ם פסק כר"י לפי דעת רוב הפוסקים בו..."; ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ט, חו"מ סי' יב סק"ו, שדן באריכות בסוגייה ובשאלה אם נפסקה הלכה כר' יוסי; ור' מש"כ הרב אריה הנדלר, "חיוב הנקה", שעלי דעת ד (תשמ"ו), עמ' 188-189, ועוד.

יש להסביר לאשה... אם בכל זאת תדרוש האשה לעשות את הטיפול, יש לעשותו, שהרי מבואר בשו"ע אה"ע (פ, יב)... שמותר לה לאכול, משום שהשאלות פסק כר' יוסי שכביסתו וחיי אחרים כביסתו קודמת...". כן עיין בשו"ת יביע אומר ח"ד, אה"ע סי' א: "...בדבר האשה העלובה אשר ילדה שלש פעמים ע"י ניתוחי קיסר. וכעת שוב נכנסה להריון, והיא בסוף החודש השני, והרופאים דורשים ממנה במפגיע לעשות הפלה בהקדם, כי אחרת נשקפת סכנה לחייה... ובנדרים (פ ע"ב) ר' יוסי אומר כביסתן קודמת לחיי אחרים. וה"נ עיניו הדין דידיה חשיב לה טפי מחיי העובר, אף על פי שיש

ד: "מעין של בני העיר"

סי' תכ"ו בשם הגהמ"י, ור' יוסי פליג ע"ז, ופסק רבינו כר"י, ולא משום דשמואל קאי כוותי' אלא כיון דהכי קאמר שמואל דיש בזה ספק ס"ג, ממילא הלכה כר"י דאין להיכנס בספק סכנת נפשות בשביל ודאי פ"נ של חברו, והפסק הוא עפ"י הירושלמי תרומות פ"ח...¹⁵² ונראה להוסיף דעיקר פלוגתא דת"ק ור' יוסי היא פלוגתא דבן פטורי ור"ע בת"כ פ' בהר והובאה ב"מ ד' ס"ב א' שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד א' אלא קיתון של מים... דרש בן פטורא... א"ל ר"ע... ולכאורה דעת בן פטורי תמוה, וכי בשביל שא"א לקיים וחי אחיך מחוייב הוא להמית א"ע ח"ו, ואיזו תועלת תהי' במה שיתן גם לחבירו. אלא הענין דאם ישתו שניהם עכ"פ יחיו יום או יומים גם שניהם, שלא יגיעו לישוב, ואולי עד כה יזדמן להם מים, משא"כ אם לא יתן לחבירו הרי ימות בודאי בצמא, ובא ר"ע ודרש וחי אחיך עמך חייך קודמין, והפי' אפי' ספק חיותו קודמין כדאי' ביומא ד' פ"ה ב' וחי בהם ולא שימות בהם, ודריש מכאן אפי' ספק ס"ג דוחה כל המצות, דוחי משמע ודאי שלא יבוא בשום ענין לידי סכנה כמש"כ התוס' בד"ה ולפקח וה"נ דכתיב וחי אחיך עמך ודרשינן חייך קודמין פי' ודאי חייך קודמין, וידוע דהלכה כר"ע,¹⁵³ והיינו כר' יוסי, ומש"ה לא הביאו הפוסקים ברייתא זו כלל, דמדרשה דר"ע והמשל דשנים שהיו הולכין במדבר למדנו

של היהדות, עד שחשבו שבזה אפשר למצוא את הנקודה המרכזית המבדלת בין המוסר היהודי להמוסר הנוצרי. כי באמת גם ר' עקיבא לא כיוון לעשות את זאת בבחינת 'זה כלל גדול שבתורה', אך להיפך רק בתור יוצא מן הכלל באופן שכזה דווקא... במקום שלהאחר הדבר נחוץ ביותר, כי אז בוודאי ובוודאי צריך הבעל דבר לוותר לטובת האחר, וכבר שנינו 'מעין של בני העיר חיי אחרים וכביסתם חיי אחרים קודמים לכביסתם' (גדרים פ' ע"ב).

152. ראה במאמרי "הטלת יונה הנביא אל הים", שלמי שמחה, סימן י, עמ' 118-122.
153. בספרו הצדק הסוציאלי והצדק המשפטי והמוסרי שלנו, תל אביב תרצ"ו, עמ' 71, העיר הרב מ"א עמיאל: "אע"פ שכאמור ההלכה כר' עקיבא ש'חייך קודמין לחיי חברך', אבל במעשה התנהגנו יותר כבן פטורא, ומפני החששא של 'ואל יראה אחד במיתת חברו' ויתרנו על הכל". וראה לו שם עמ' 67-68: "בכלל טעות הוא בידי אלה שראו בדברי ר' עקיבא 'חייך קודמין לחיי חברך' מעין עיקר העיקרים ויסוד היסודות

שאינן להיכנס לחשש ס"נ בשביל ודאי פ"נ של חבריו, וכבר הובא ברי"ף ורא"ש פ' א"נ, אם לא מצד מדת חסידות כהא דירושלמי בעובדא דר"ל.

כלומר, תחילה טען הנצי"ב שהסיבה להכרעה כר' יוסי נובעת מכך שהאמורא שמואל (שהוא בתראי) אימץ את דעתו וצידד בה, ולכן נכון להכריע כר' יוסי, מה גם שדרשת-תורה מסייעתו. דא עקא, הנצי"ב עצמו מבהיר שטיעון זה קשה, לפי שמהעיון התלמודי עולה שבמקורם, דברי שמואל כלל אינם מוסבים על המשנה. זאת ועוד, שאלה מציאותית אינה עניין למחלוקת: "דוחק גדול לומר דפליגי תנאי בחיותי דברייתא אי יש בזה סכנה או לא". בשל כך ביאר הנצי"ב שבסיס ההכרעה הוא באמור במכילתא (בשלח), שהיעדר בהמה לאדם משמעו סיגוף - המנוגד ל"חיי האדם"¹⁵⁴, וסובר אם כן ר' יוסי שאין בני העיר צריכים לסגף עצמם בשל חיי האחרים. וגם אם ברי שהיעדר בהמה ומניעת כביסה רחוקים מלהיקרא סכנה, בוודאי יחסית למחסור במים, בכל זאת די בכך - לדברי שמואל - כדי להיות מוגדר כ"ספק סכנת נפשות", ור' יוסי סבור שאין אדם חייב להכניס את עצמו - ביוזמתו - ולו גם לספק סכנה כדי להציל את חברו מוודאי סכנה. על כך חלוקים חכמים, המחייבים את האדם להיכנס לספק סכנה כדי להציל את חברו מוודאי סכנה,¹⁵⁵ ובזה פסק השאלות כר' יוסי (ע"פ הירושלמי תרומות פ"ח), שאינו חייב.

בבני העיר משום הא בלבד שאם יצטרכו ללכת בדרך אכתי לא הוי סכנת נפשות רק צורך פרנסתם, והרי חייב לתת ממונו להצלת חבריו כמבואר בסנהדרין ע"ג ע"א דחייב למיגר אגורי ודו"ק, עיי"ש.
155. ראה ב"י חו"מ סי' תכו, בשם הגהות מימוניות, ודנו בו רבים; בנוגע לנידון דנן, ראה גם שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רי, בחלק השני של התשובה: "וע'... רדב"ז ח"ג סי' תרכ"ז דספק סכנה שלו קודם לסכנה ודאי של חבריו, והוא נגד הירושלמי שהובא בהגמ"י וסמ"ע ח"מ סי' תכו, ומ"ש הפת"ש

154. עיין בשו"ת דברי יציב, חו"מ סי' עט אות כח, שתמה על ביאורו זה של הנצי"ב: "במחכת"ה, לא הבנתי איך אפשר לומר דבהמתו של אדם היא כחיותו ויש בזה גדר ספק סכנה, דא"כ יהא מותר לחלל שבת לצורך בהמתו. והך דמכילתא היינו במהלך בדרך; ועיין בביאור זה ינחמנו (שנדפס עם הספר באר אברהם) על המכילתא שאמרו דכיון שימות המקנה גם אנחנו מתים מטורח הדרך שאין בהמות לנהוג צרכנו עליו, עיין שם. ואה"נ במהלך בדרך וקיתון של מים בידו אפשר דבהמתו קודמת לחבריו, אבל

ד: "מעין של בני העיר"

ואם יש את נפשך לשאול, מדוע "לא הביאו הפוסקים ברייתא זו [כלומר התוספתא] כלל", משיב הנצי"ב שהדבר מיותר. זאת משום שברייתת-תוספתא זו, ומחלוקת זו, אינם אלא בבואת מחלוקתם הידועה של בן פטורא ור' עקיבא (תו"כ, בהר ה, ו; ב"מ סב ע"א) בנושא "שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד אחד מהם אלא קיתון של מים", שלבן פטורא יתחלקו במים וימותו בעוד שדעת ר' עקיבא היא שחיי בעל המים קודמים לחיי חברו. והרי - תמה הנצי"ב - "לכאורה דעת בן פטורי תמוה, וכי בשביל שאי אפשר לקיים וחי אחיך מחוייב הוא להמית את עצמו ח"ו, ואיזו תועלת תהי' במה שיתן גם לחבירו?". אלא שהמדובר הוא במצב שבו אם שניהם ישתו הרי שיתכן שעד אז יזדמנו להם מים, או שעד אז כבר יגיעו למקום יישוב - בין כך ובין כך שניהם עשויים לשרוד. לעומת זאת, אם מחזיק המים כלל לא יחלוק בהם עם חברו, הרי שחברו מחוסר המים בוודאי ימות. במקרה כזה, בן פטורא סבר שיחלוק עם חברו, ועל כך חלק ר' עקיבא שדרש "וחי אחיך עמך - חיך קודמין", גם במקרה כזה. כלומר, לדידו של ר' עקיבא גם ספק-חיותו קודם לחייו הוודאיים של חברו, "דוחי משמע ודאי שלא יבוא בשום ענין לידי סכנה". לדעתו - אם כן - ספק סכנת נפשות דוחה את כל המצוות שבתורה, וכך בדיוק הכריע ר' יוסי.

משמע, דברי ר' יוסי אינם חידוש מיוחד אלא רק יישום דעתו הידועה של ר' עקיבא, שמן המפורסמות כי נפסקה להלכה, ותו לא. ומאחר שאין בה כשלעצמה חידוש, לכן - אחר שהוכרע לפסוק כר' עקיבא - אין כל צורך וכל סיבה לציין את ההכרעה כר' יוסי, שאינה אלא שיקוף ויישום דעתו העקרונית של ר' עקיבא.

גישה שונה באה לידי ביטוי על-ידי אחדים מהאחרונים, שלדידם

עבור חבירו, וע' תשו' ר"מ שיק חיו"ד סי' קנ"ה, ועל כל פנים אין חיוב לצער א"ע בשביל צער חברו. וע' בס' חסידים סי' תרצ"ט דמצוה להדיוט לומר הרגוני ולא יהרג ת"ח, א"כ צער ת"ח גדול ג"כ מצער

בשם אגודת אזור דלא קיי"ל כהירושלמי יעוין עוד בתשו' יד אלי' סי' מ"ג מדברי הש"ט בפתיחת מו"נ, וע' מש"ז או"ח סי' שכ"ח סק"ז מדברי רדב"ז הנ"ל. ואני מצאתי בא"ר או"ח סי' שכ"ט סק"ח בשם או"ה כלל נ"ט שפסק דא"צ להכניס א"ע בספק סכנה

השאלות סמך על הירושלמי ולא על הבבלי. בהתאם, לא מדובר ב"צער" מחד וב"נפשות" מאידך, אלא ב"נפשות" ו"נפשות". כך כתב בשו"ת דברי יציב (ח"מ סי' עט אות כו):

...ויעויין בשאלות... ובהעמק שאלה... ויש לומר דבירושלמי שביעית פ"ח ה"ה (דף כ"ג ע"ב) תני מעיין של בני העיר וכו' כביסתן קודמת לחיי אחרים, א"ר יוחנן מאן תנא כביסה חיי נפש ר' יוסי וכו', ובפני משה דדמיא לחייהן וחיי אחרים וכו' ור' יוסי מתיר בכביסה דחיי נפש היא עיין שם. ואח"כ פריך מחלפא שיטתיה דר"י, תמן הוא אומר אין רחיצה חיי נפש וכא הוא אומר הכביסה חיי נפש, א"ר מנא אדם מגלגל ברחיצה ואין אדם מגלגל בכביסה, ובפני משה דהיינו כבש"ס דילן מהא דשמואל דערבוביתא דמנא מייתי לידי שעמומיתא עיין שם. ומבואר דפלוגתא דר"י ורבנן היא אם הוי חיי נפש, ופליגי בדשמואל, וא"ש שפסק השאלות כר' יוסי וכדשמואל. ומדוייק בלשונו והלכתא כביסה הויא חיותא וכו', אבל לא משום צער גרידא ודו"ק. וי"ל לפ"ז דבמקום צער בלבד, פשוט דחיי אחרים קודמין ודו"ק.¹⁵⁶

למעשה כך כתב כבר בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רי (חלק שני של התשובה): "... מעיין בירושלמי פ"ח דשביעית הל' ה' ימצא דטעמי דר"י משום דס"ל דגם כביסה הוי חיי נפש, וכ"ה בר"ש שם מ"ה". היפוכו של דבר נמצא לדוגמה אצל ר"י ענגיל, אשר בגליוני הש"ס על סוגיית נדרים (פ ע"ב ד"ה כביסתן קודמת) כתב בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים כי "משמע דלר' יוסי אין חייב לסבול צער עבור פיקוח נפש חבירו, ולרבנן חייב".¹⁵⁷ כך גם בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' קעז), שכתב בהסתמך גם על סוגייתנו:

הדיוט, ולכן אין שום צד לומר שיחוייב ת"ח לצער א"ע בכדי שלא יצטער האחר...".
156. וראה גם בשו"ת בית אפרים אה"ע סי' סו.
157. ור' שם דיונו בדעת המג"א, והערותיו על מש"כ בס' מנחת פתים.

ד: "מעין של בני העיר"

...אסור לגזול חברו ואף במקום שנוגע לסכנת נפשו...¹⁵⁸ אף משום חשש פסידת אחרים אסור להתרפאות אף ששייך פ"נ מכ"ש דאסור לגזול משום פ"נ... לענין שנפסיד האחר זה ודאי אסור אף שהוא לו פ"נ וז"ב, ולפענ"ד נראה דהטעם בזה מבואר בנדריים דף פ' דכביסתם וחיי אחרים כביסתם קודם לר' יוסי משום דצערא דגופא עדיף מחיי אחרים וכן פסק הרמב"ם... וכן מצאתי בשאלתות... ולפי"ז כל שגוזל לאחרים הרי אמרו דהגוזל פרוטה כאילו נוטל נפשו ונשמתו, ועכ"פ צערא דגופא יש לו, ואיך נעשה לאחר בשביל פ"נ של זה, ועיין בר"ן בנדריים שם ד"כ דצערה דגופא חשוב כחיי נפש, היינו לא דהוה כחיי נפש ממש רק דלענין חיי נפש של אחרים צערא דגופא עדיף...

לגישה זו, דברי ר' יוסי אינם יוצאים ממשוטים¹⁵⁹ ולא מועמדת בהם כל אוקימתא,¹⁶⁰ זאת בשונה מן האמור להלן. הדברים נותרים כפשוטם:

אחרים ומייתי לה מקרא דתהיינה הערים האלה ואח"כ ולמגרשיהם סביבותיה, וע"ש בפירוש פני משה דלא מייתי מקרא דוחי אחיך עמך דאפשר דס"ל דהתם ארביית קאי אהדר ליה כו' וגם בשאר דבריו יש מקום עיון, ופשוט דגם להח"מ והב"ש אין בזה ודאי סכנה לוולד כ"א ספק סכנה. וקצרתי שלענ"ד ליושר האמת הא ודאי שבמה שהיא אוכלת הרבה או דברים הרעים לחלב לא נכנס אף בכלל ספק סכנה לוולד רק מיחוש בעלמא...".

160. כן ראה שו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רי, בחלק השני של התשובה: "...מבואר בנדריים (דף פ' ע"ב) כביסתן וכביסת אחרים כביסתן קודמת וכו' ולר"י כביסתן קודמת אפי' לחיי אחרים ובאה"ע סי' פ' סי"ב בשם רמב"ם דצער גופה קודם אפי' ספק סכנה לוולד כמ"ש הב"ש סקט"ו. ומה שתמה מדוע פסק הרמב"ם כר"י ודלא כרבנן, כבר כ' בהגהת

158. ראה מאמרי "מזין-ולזין ועד נשות דימונה: הצלת עצמו בממון חברו", הצופה, [א] 'באב תשס"ג; [ב] "ז באב תשס"ג. 159. עיין בשו"ת בית אפרים אה"ע סי' סו ד"ה וראיתי, שציין לקיומה של מחלוקת בדבר בין מחותנו לבינו: "וראיתי למחותני הגאון החסיד ז"ל בק"א למסכת כתובות, שכתב על דברי הב"ש דהתם בנדריים לא מיירי ביש סכנה לעיר האחרת אלא שיכולין להביא מים ממקום אחר או שילכו משם, תדע דא"כ נימא נמי בודאי סכנה דכביסה זו קודמין לחיי אחרים כו'. ולעני' דעתי נראה דודאי מיירי אף בכה"ג, דומיא דהא דחיייהם וחיי אחרים דמיירי אפילו בודאי סכנה, כמבואר שם בנדריים כפירוש המפרש לנדריים ובדברי התוס' והרא"ש והר"ן שם, דילפינן מוחי אחיך עמך, ובירושלמי דנדריים ושבועות משמע דר"י אתי על ההוא דכביסה ג"כ משום הא דחיייהם וחיי

לר' יוסי אין אדם חייב לסבול צער גם כאשר לעומתו עומד פיקוח נפש חברו.¹⁶¹

ו. אוקימתא בדעת רבי יוסי

עם זאת, לא מעט פרשנים ופוסקים מאוחרים שדנו בסוגייה, הדגישו שלא עולה על הדעת - אפילו לר' יוסי - להעמיד אותה במצב שבו צער בני העיר יגבר על סכנת נפשם של אחרים. כך לדוגמה האחיעזר¹⁶² שהעמיד את הסוגייה במצב שבו "יש אפשרות להביא לחם ומים ממקום אחר", ולכן במקרה כזה, ורק במקרה כזה, סבר ר' יוסי שחיי בני העיר קודמים. ברם, לעומת זאת, כאשר מדובר "בחשש סכנה גמורה, אינו עולה על הדעת" שצער יקדם לנפש. במקרה כזה ברור שגם ר' יוסי יכריע שסכנת הנפשות, ולו גם של בני עיר אחרת, גוברת על צער בני עיר זו. צער - תמיד - מתגמד יחסית לסכנה, ואינו שקול אליו. כך גם עולה משו"ת שואל ומשיב,¹⁶³ וכך הוא גם בספר חזון יחזקאל - על התוספתא ב"מ, שם - שגם להם ברור שהאמור בתוספתא ובסוגיית נדרים, אינו אמור אלא אך ורק במצב שבו "יש להאחרים ממקום אחר מעט מים כדי לשבור צמאונם".¹⁶⁴ בזה, לדעת חכמים שתיית בני העיר כדי רוויה קודמת לכביסת האחרים, בעוד שלדעת ר' יוסי, במקרה כזה הכביסה

163. שו"ת שואל ומשיב, מהדו"ק ח"ב סי' קעז: "...ולפענ"ד נראה דהטעם בזה מבואר בנדרים דף פ' דכביסתם וחיי אחרים כביסתם קודם לר' יוסי משום דצערא דגופא עדיף מחיי אחרים, וכן פסק הרמב"ם כמ"ש הב"ש באהע"ז סי' פ' ס"ק ט"ו, וכן מצאתי בשאלתות פ' ראה... ועיין בר"ן בנדרים שם ד"כ דצערא דגופא חשוב כחיי נפש, היינו לא דהוה כחיי נפש ממש רק דלענין חיי נפש של אחרים צערא דגופא עדיף...".

164. ראה חזון יחזקאל על התוספתא ב"מ, שם, חדושים, ד"ה הן והן אחרים: "...ומיירי הכא דאם האחרים לא ישתו עתה עמהם לא יגוועו בצמא אם ימתינו עד שיבואו אחר

ש"ל שם בשם שאלתות דפסק כר"י. ברם כאמור, בהמשך דבריו ציין כי לפי הירושלמי, המדובר הוא בנפשות ונפשות, וסמי אם כן ראה מהכא. ועי' בשו"ת בית אפרים שם. 161. מעין זה - ורק "מעין" זה - ראה מנחת שלמה ח"א סי' ז, שאין אדם צריך לוותר על ממונו כדי למנוע שבועת שקר מחברו, או כדי להימנע מדין "בא במחתרת"; וראה גם בשמירת שבת כהלכתה, מהדו' תש"ע, פרק מא סעיף כא, ושם הערה סט, שאדם אינו חייב לוותר על עינוגה של שבת כדי להימנע מחילולה המותר; ועוד דוגמאות לדבר. 162. אחיעזר ח"ב, יו"ד סי' כב שלהי אות ב; והשווה למה שכתב בח"ג סי' טז.

ד: "מעין של בני העיר"

היא הקודמת. לעומת זאת, על מצב שבו ל"אורחים" אין ולו גם מעט מים לשבירת צימאונם, במקרה כזה גם ר' יוסי סבור שיש להקדים את "האורחים". כך ביאר גם בתוספתא כפשוטה.¹⁶⁵ כך גם הרב אונטרמן, שבספרו שבט מיהודה (עמ' 108-109) ערער על ביאור הנצי"ב:

דברי הנצי"ב בענין פקו"נ... נפלאים בעיני הדברים מאוד,¹⁶⁶ כי אי אפשר לומר דכאן מיירי בסכנת נפש ממש שהאחרים ימותו בצמאון, דהאיך יתכן הדבר שר' יוסי יאמר כי כביסתן קודמת לחיי אחרים? ואעפ"י דערבוביתא דמאני מביאה לידי שעמום, מ"מ אין זה כלל ובכלל בגדר סכנה קרובה, ולא נחשבה אפילו לספק סכנה אלא לדבר שיכול להסתעף ולבוא לסכנה, ובכה"ג אין להתיר שהאחרים ימותו בצמא ואלה הקרובים אל המים ישתמשו בהם לכביסה על סמך ההלכה כי "חייך קודמים". ואם נחשוב בדרך זו, אין לך אדם מציל חברו מסכנה, כי אם אחד טובע בים וצריכים לקפוץ אל המים להצילו יש תמיד חשש (אפילו אם המציל יודע היטב לשחות) שמא הרטיבות תביא לידי הצטננות וכדומה... וזה לא שמענו מעולם. וחוף מזה נראה לי כי אפילו אם העדר הכביסה יביא לידי שעמום (רש"י מפרש: שגעון), עדיין אין זה סכנת נפש, כי משוגע הוא כחי לכל דבר ואין זה יותר מסכנת אבר... ואמנם יש לדון בדבר, אבל מפורש כן בשו"ת חתם סופר... ומכל הנ"ל צריכים לפרש סוגיא דנדרים שאין שם באמת סכנה קרובה למות בצמא, אלא סבל רב ועינוי גדול מזה שיצטרכו לשאת מים בכתף ממקום

כך גם אליהם ממי המעין, וקמ"ל שאפילו בכהאי גוונא הם קודמים". וראה שו"ת חלקת יעקב, הנ"ל הערה 149.
165. תוספתא כפשוטה, ב"מ, שם, הביאור הקצר עמ' 127 הערה לשורה 112; שם, הביאור הארוך, עמ' 326, שורה 112: "פשיטא שאין מדברים בסכנת נפשות ממש"; שם, הביאור הארוך, שורה 112: "פשיטא שאין מדברים כאן בסכנת נפשות ממש".

רחוק, ויגיעה כזו יכולה להביא לפעמים גם לידי סכנת נפש. ולכן סברי רבנן כי מכיון שגם בכביסה יש חיי נפש, היינו שאינה מסוג מותרות שאפשר לוותר עליהן, וגם יכול לגרום שעמום לאדם, שמזה ג"כ יכולים להסתעף ענינים של סכנה... לכן חיהם קודמים לעניני סבל ועינוי של אחרים. אבל כשיש סכנת מיתה מצמא, כמו במעשה ב"פ ורע"ק¹⁶⁷ כולי עלמא יסברו שחיי אחרים קודמים לכביסתן. ובשאלתות פסק כר' יוסי, ולא שמענו מעולם דין כזה שיתירו בשביל כביסה לעבור על איסורי תורה, וכל שכן שיאבד ח"ו נפש אחת בשביל זה.

אם כן, גם לדידו ברור לחלוטין שהמחלוקת אינה מדברת במצב של סכנת נפשות גמורה, לפי שבמצב כזה גם ר' יוסי סובר שחיי "האחרים" קודמים. כל שמדובר אינו אלא במצב של סבל ועינוי גדול לאותם "אחרים" אם לא יקבלו מים מכאן ויאלצו להביאם ממרחק, יגיעה שכזו עלולה "לפעמים" להביא לידי סכנת נפשות. במקרה כזה - ורק במקרה כזה - יש מקום להקדים את תושבי עיר-המעין, שחיהם קודמים לסבל ולעינוי זולתם.

כך גם באגרות משה (יו"ד ח"א סי' קמה):

...בהא דנדרים - לא איירי שם באופן פק"נ, דלא יפלוג ר' יוסי לומר שכביסתן קודמת לחיי אחרים כשאיכא פק"נ, דעכ"פ בכביסתן איכא רק צערא טובא כדאיתא שם בר"ן. וגם אם היה גם בכביסה פק"נ איך פליגי רבנן, דמ"ש פק"נ דשתיה מפק"נ דכביסה. אלא ודאי דלא איירי בפק"נ אלא בצערא טובא, דלרבנן צער השתיה עדיף מכביסה שזה אפשר לבוא לידי חולשת הגוף ולכן נקרא זה חיי אחרים, ור' יוסי סובר דצערא טובא שיש מכביסה הוא ג"כ מביא לפעמים לידי שעמומיתא, שג"כ הוא כחיי נפש. וגם עיין בתוספתא סוף ב"מ שא"ר יוסי בהמתן קודמת לחיי אחרים ואם איירי בפק"נ איך סובר דבהמתן קודמת. אלא איירי רק מצערא

167. מעשה בן פטורא ור' עקיבא.

ד: "מעין של בני העיר"

טובא, שלכן יש מקום לומר דבהמתן קודמת, דג"ז הוא צערא
טובא ויכול לבא גם לידי צער הגוף כשלא יהיו הבהמות...

כך גם בשו"ת דברי יציב (חו"מ שם, אות כח):

...וצריך לומר בהך דר' יוסי דלא מיירי באופן שהאחרים עומדים
למות בצמא. ובירושלמי שם (שביעית פ"ח ה"ה) מייתי לה אמתני' דאין
נותנין פירות שביעית לחופר בורות, ובפני משה שם מעיין של
בני העיר שהולך ומושך לעיר אחרת ואין בו כדי סיפוק לשתייתן
וכו' ורשות בידם לסותמו שלא ילך לעיר אחרת שלמטה הימנו,
עיין שם. ולזה אמרינן דכל צרכיהם החיוניים וגם בהמתם קודמת
לאחרים, שבני עיר אחרת יכולים לשכור להם חופר שיכרה להם
מים במקום אחר, ודו"ק. שו"ר בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי'
צ"ט שכתב דאף לר"י ע"כ מיירי ביש אפשרות להביא להם מים
לחיי נפש ממקום אחר, אבל בחשש סכנה גמורה אינו עולה על
הדעת לומר דצערא דידהו אלים מסכנה דאחריתי, והביא ראיה
ממינקת שאסורה להינשא משום סכנת הולד אף דמניעת תשמיש
הוי צערא עיין שם ובהג"ה מבן המחבר¹⁶⁸... י"ל בהני בני העיר שכל
מחייתם ופרנסתם היתה תלויה בבהמתם לחרישה ולחליבה וכדו',
ולזה ס"ל לר"י דבהמתן קודמת לחיי אחרים ודו"ק.

עד לאחרונה היה נראה שדגש זה בא לידי ביטוי בעיקר במשנתם
של "אחרונים".¹⁶⁹ ברם, לאמתו של דבר, דגש כזה מצאנוהו מפורש
כבר אצל קדמונים. כך כתב רבנו יהודה ברבי קלונימוס, בספרו

ע"ר [עטרת ראשי] זצוק"ל הכ"מ בגי' שם,
דהאי חיים אינו ר"ל שאם לא ישתה ימות רק
שיצטער הרבה בצמא...". וראה שו"ת יביע
אומר, הנ"ל. וראה בספר תשובות והנהגות
ח"ה סי' שפח: "...אין לומר ח"ו שבשביל
שיהיה לה יותר נוח מתירים לה לסכן את
הולד...". בהתאם לכך שלל מה שכתבו
"כמה רבנים לומר, שאפילו לגבי תרומת דם,

168. "וע"ע מ"ש בקושיא זו אא"ז בשו"ת
דברי חיים ח"א אהע"ז סי' י"ח, ובשואל
ומשיב מהדו"ק ח"א סי' כ"ב (דף י"ג טו"א)
ואכמ"ל.

169. ראה גם תפארת ישראל, בועז, פאה
פ"א אות א: "...מיהא הא דאמר רבי יוסי
בנדרים (ד"פ ע"ב) גבי מעיין של בני העיר
דכביסתן קודמת לחיי אחרים, צ"ל כמ"ש

יחוס תנאים ואמוראים: 170

...במקום שביד אחד קיתון וע"י טורח גדול שיטרח חבירו ימצא מים, אם לא יטרח מודה בן פטורין שאין חובו של זה להחיותו כיון שאפשר לו, דה"ג בנדרים פ' אחרון מעיין של בני העיר חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים בהמתו ובהמת אחרים בהמתו קודמת כביסתן וכביסת אחרים כביסתן קודמות חיי אחרים וכביסתן חיי אחרים קודמות לכביסתן, ר' יוסי אומר כביסתן קודמות לחיי אחרים ומשום צער דחיפופיתא... אפילו רבנן לא פליגי עליה דר' יוסי אלא בכביסה אבל בחיות הכל מודים דחיותם קודם משום דאפשר להו ע"י טורח להסתפק ממעיין אחר או ילכו למקום אחר, דהא לר' יוסי אם היו שנים מהלכין במדבר וביד אחד מהן חביות של מים ואין בו אלא שיעור כביסה ושתיה לאחד מהן ואם לא יכבס שניהן מגיעין ליישוב, מי לא מודי ר' יוסי שמוטב שישתו שניהן ויחיו ואל יראה אחד מהן במיתת חבירו מפני תענוגו, דודאי כל מקום שיש פיקוח נפש ברור צריך להשתדל על ידי טורח ועינוי אם אי אפשר בענין אחר להציל כיון שניתן שבת לחלל ע"י פיקוח נפש כ"ש שצריך לענות עצמו בשביל פיקוח נפש ולפום צערא אגרא...

אם כן, פשוט לו שדעת ר' יוסי אינה יכולה להיאמר במצב של פיקוח נפש לזולת, שאז פשוט גם לו שיש לוותר על "מותרות" הבעלים לטובת סכנת נפש הזולת.

ואחר הכול, צריך לשוב ולהזכיר שכל הדיון הנזכר לא התנהל אלא בדעת ר' יוסי. ואמנם נכון הוא שהשאלות והרמב"ם הכריעו כמותו, ברם ברי שרוב-ככל הראשונים והפוסקים לא הכריעו כך אלא כחכמים.

ויש חולה שיש בו סכנה לפנינו וצריך דם, רק שהתורם מצטער קודם מהפחד, וצריך ליטול אח"כ תרופות למנוע צער, שאינו חייב להציל כה"ג נפש, בעוד שהוא סבור כי "נראה שח"ו לומר כן".

170. רבנו יהודה ברבי קלונימוס, יחוס תנאים ואמוראים, ערך "בן פטורין", מהדורת הרב מימון, ירושלים תשכ"ג, עמ' לג-לד.

ז. הלכות ציבור?

האמור עד כאן מבהיר, שסוגיית המעיין והכביסה אינה שייכת כלל ועיקר לנידון דנן - לעניינה של "אחריות ציבורית כשיקול הלכתי". הא ראייה ששיקול מעיין כלל לא הובע בדברי הדנים בסוגייה. יתרה מזאת, לדידם של חלק מפרשני הסוגייה - השאלות, הרמב"ם, הנצי"ב ועוד - כלל אין מדובר במשאב ציבורי אלא בבעלות פרטית.

ברם, מהלך חדש לחלוטין מצאנו להם לכמה וכמה כותבים מן הדור האחרון, ולמהלכם זה, הסוגייה משויכת באופן מובהק לנידון דנן. לדידם, נכון למקם את הסוגייה בהבחנה היסודית שבין דין רבים לדין יחיד. לדידם של כותבים אלה, רק כך תוכל להתבאר כדבעי שיטת ר' יוסי. לא זו אף זו - אם כך הדבר, הרי שהסוגייה תוכל לשמש משאב פסיקתי-מעשי להכרעת סוגיות ציבוריות הלכה למעשה. נציין אחדים מן הכותבים כך. הרב שלמה [רפאל] דיכובסקי הזכיר את העניין בכמה ממאמריו,¹⁷¹ וכתב בין השאר כך:

...מחלוקת זו הוסברה על ידי הנצי"ב... בספרו העמק שאלה... בספר שבט יהודה... תמה... לכן כתב שגם האחרים אינם עלולים למות בצמא, אלא שיסבלו סבל רב, אבל כשיש סכנה לחייהם של אחרים יש לתת להם את המים. אולם המעיין בר"ן, במסכת נדרים שם, יראה שאין מדובר במאזן של נוחות בלבד אלא בסכנה ממש לחיי האחרים. אף על פי כן סובר רבי יוסי להעדיף את בני העיר, על כורחך טעמו פיקוח נפש... מסקנת הדברים ש"דוחקא דציבורא" מהווה גורם הלכתי שעומד בפני פיקוח נפש... צורכי ציבור דוחים גם כן את דוחק היחיד, ובכלל צרכי ציבור גם מה שאינו מוגדר כפיקוח נפש, כגון כביסה וכל שהוא צורך לחיים נורמליים של

עתיך 56 (ניסן-אייר תשס"ד), עמ' 44-45; הנ"ל, "קדימויות בענייני ביטחון ובחלוקת משאבי צדקה", תחומין לב (תשע"ב), עמ' 154-155; ובספרו לב שומע לשלמה, א, סי' לב, עמ' תקלג-תקלה.

171. הרב שלמה דיכובסקי, "עדיפויות בהצלת נפשות בציבור", תורה שבעל פה לא (תש"ן), עמ' מ-מב; וראה לנ"ל, "כדי מחסורו בהלכות צדקה", שערי צדק ח (תשס"ח), עמ' 325-327; הנ"ל, "די מחסורו" - קריטריונים וגבולות, אמונת

הציבור. על כן, אין הציבור חייב לוותר על צורכי חינוך ותרבות בכדי לפרנס עניים, וודאי שאינו חייב לוותר על צרכיו בכדי לתת להם מעבר לקיום מינימלי, כדי מחסורם...

ושוב כתב בנוגע לסוגיית נדרים: "...צרכי רבים נחשבים לפיקוח נפש... מעין פקו"ג השווה בערכו להצלתם של יחידים... מבואר כי מושג פיקוח נפש אצל רבים שונה מן המושג המקביל ביחיד, וכאשר מדובר ברבים צריך להביא בחשבון גם אפשרויות רחוקות מאוד".
מעין זה כתב גם הרב משה דוד טנדלר, בהתייחסו למחלוקתם של חכמים ור' יוסי:¹⁷²

...זהו אחריות של חברה או מלכות או ממשלה לדאוג על העתיד הרחוק. בהגדרת חברה ומדינה שיש אחריות לדורות שעדיין לא נולדו, העתיד וההווה חד הוא... ודאי יש דין מיוחד כשמדיינים בתקציב החברה שאסור להביא החברה לידי עניות שלא יהיה מספיק כספים לצורכי ציבור...¹⁷³

ביותר כתב זאת מפורשות בשו"ת בדי הארון:¹⁷⁴

לענ"ד יש להוסיף, שדברי ר' יוסי מובנים לאור דרכנו, שהרי פיקוח נפש של ציבור נבחן בכלים שונים מגדריו לגבי יחיד. כאשר מדובר

מצויה בזיקה להפקר בי"ד הפקר, ושתייהן מבוססות על הפסוק "וכל אשר לא יבוא לשלושת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו" (עזרא י, ח; גטין לו ע"ב). בשל כך קבע, כי הלכה זו "לא נאמרה לבית דין של ישראל בתור בית דין, אלא בתור ממשלה, שהרי השרים והזקנים כתיב. ולא בבית דין של ישראל לבד נאמרה, כי אם בכל ממשלה בביתה שהיא השלטת בכל אשר לנתיניה"; ועי' בספר הלכות מדינה, א, עמ' קפד, ושם ג, עמ' קסג.
¹⁷⁴. הרב רא"ם הכהן, לעיל הערה 166, עמ' 166.

¹⁷². הרב משה דוד טנדלר, "בעיות בקדימה בהצלה: התקציב הציבורי ודיחוי נפש מפני נפש", ספר כבוד הרב, עמ' 167 ואילך; וראה להלן מה שהעיר - גם - עליו, הרב רועי הכהן ז"ק; וראה, Tendler MD, Cited in: Rosner F, NY State J Med, March 1983, pp 353-358.
¹⁷³. בהקשר זה של סמכות ממשלה לתעדף סעיפים תקציביים מסוימים על פני אחרים, עיין בספר דבר אברהם לרא"ד כהנא שפירא, מהדורה שנייה, א, סי' א אות ה, ושם, ב, סי' כו אות ו, ששם ביאר כי לדעת רבנו יונה, הלכת דינא דמלכותא דינא

ד: "מעין של בני העיר"

בציבור, הכביסה היא חלק משמירת ההיגיינה הציבורית ובריאות הציבור, והיא נכנסת לגדר של פיקוח נפש ודאי, ואינה רק ספק פיקוח נפש כדברי הנצי"ב, שכן לאור העובדה שמדובר באנשים רבים, יש לחשוש שאם כל הציבור יוותר על המים לכביסה תינזק ההיגיינה הציבורית וסביר מאוד שיחידים מביין הציבור יסתכנו...

וכך גם הרב יגאל אריאל,¹⁷⁵ הרב יובל שרלו,¹⁷⁶ הרב ברוך גיגי¹⁷⁷ ועוד, שדנו בדבר הילך והילך.¹⁷⁸

הצעה דומה כבר נכתבה בשו"ת דברי יציב (חו"מ שם, אות כו), אם כי כאחת מכמה פרשנויות אפשריות:

לאומיים", באתר ישיבת הר עציון: "ניתן להציע שדעת ר' יוסי בנויה על כך שגדרי פיקוח נפש של ציבור שונים מהגדרים בשאלה זו ביחס ליחיד. דהיינו, ביחס לציבור לא רק שאלות של חיים ומוות הן שאלות של פיקוח נפש, אלא גם שאלות הנוגעות לאיכות החיים וסדרי החיים נכנסים לגדרי 'פיקוח נפש'; ציבור שחי חיים משובשים - במידה מסוימת נחשב כלא-חי. הבנה זו הופכת את צורכי הציבור לצורך ממשי של פיקוח נפש, שיכול אפילו לדחות חיי אחרים!... כל דבר הפוגע באורח החיים הנורמאלי של הציבור, מתיר חילול שבת אפילו במלאכה דאורייתא!...". גם עליו העיר הרב ז"ק, שם: "כפי שציין הוא (ר"ב גיגי) עצמו, אין לדבריו מקור בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים... כך יש להעיר גם על דבריו של הרה"ג מ"ד טנדלר...".

178. הרב ישראל רוזן, "אספקת מים לאוכלוסייה בשבת", בחצוצרות בית ה', עמ' 260-265 (פורסם תחילה בתחומין כט, תשס"ט); הרב עדו רכניץ, "הוצאת ממון לצורך הצלת חיים", שם, עמ' 369-374

175. הרב יגאל אריאל, "יחידת חילוץ גולן - היבטים הלכתיים", תחומין יז (תשנ"ז), עמ' 68-69.

176. הרב יובל שרלו, "הכללת תרופות לאיכות-חיים בסל הבריאות", תחומין כח (תשס"ח), עמ' 386-387: "מבחינה הלכתית, אדם לא חייב לוותר על איכות חייו אפילו למען חייו של האדם. ראיה לכך מהגמרא בנדרים פ, ב - אנשי עיר הזקוקים למים לצורך כביסה רשאים להשתמש במים אלו למרות שבני עיר אחרת זקוקים להם לשתייה. לפי זה אותם שיקולים שבפניהם ניצב אדם הבא לחלק צדקה אינם רלוונטיים לשאלה שמדינה עומדת בפניה ואינם יכולים לשמש כמקור לדיון זה...". והעיר עליו הרב רועי הכהן ז"ק בספרו הקצאת משאבים ציבוריים - ספר כתר, יא (תשע"ו), פרק שלישי, עמ' 307 הערה 267: "הוא (ר"י שרלו) אף מזהה לחלוטין בין כל הדינים החלים על היחיד בהקשר זה ובהקשרים משיקים לבין ההלכות החלות על הציבור, ללא כל ראייה...".

177. הרב ברוך גיגי, "הקצאת משאבים

...גם לפי פשטות משמעות ש"ס דילן דמשום צער קאמר, אפשר דשאני צערא דרבים,¹⁷⁹ עיין שבת מ"ב ע"א מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזוקו בה רבים, וברמב"ן שם דשמה כל היזק של רבים כסכ"נ חשיב ליה שמואל וכו', עיין שם וברשב"א ובר"ן שם, וי"ל דה"נ בצער של רבים שייך עכ"פ לומר דחייהם קודמין ודו"ק היטב.

כלומר, אכן מדובר ב"צער" אל מול "נפשות" - ולא נפשות מול נפשות, כפי שיש שביארו בירושלמי - ואולם לא מדובר בצער פרטי מול נפשות אלא "צערא דרבים" מול נפשות, ומשקלו של זה שונה לחלוטין. ואולם דומה שגישה זו, ופרשנות זו לסוגייה, קשים ביותר עד לאחת. קשה שלא לתת את הדעת לעובדה שעד לדור האחרון "לא שערום אבותיכם",¹⁸⁰ ולא עלה על דעת מאן דהו מן הפרשנים ומן הפוסקים, קדומים ומאוחרים כאחד, לבאר כך את הסוגייה. כפי שראינו לעיל, מדובר בסוגייה שנידונה הרבה אצל גאונים, ראשונים, אחרונים, פוסקים, שו"תים, שעסקו - במישרין ובעקיפין - בסוגייה, ואף לא אחד מהם - עד לאחרונה - לא פירשה כך; הלוא דבר הוא! זאת ועוד, מהם שמפורשות

החולים משום צערא דרבים, אם אי אפשר להוציא הנר או להעביר החולים, וכן מבואר משנ"ב בביאה"ל סו"ס רעח מהפמ"ג - משמע די בשלושה. בשמירת שבת כהלכתה, מהדורה שלישית, פרק לב הערה קפה, כתב: "כמה חולים". הרב אביגדר נבנצל שליט"א העירני בהאי לישנא: "אולי דווקא נדון זה (היינו כיבוי נר), משום שזהו מלאכה שאינה צריכה לגופה", ובכך ביקש לצמצם את חידוש המנחת שלמה. וראה לעיל הערה 13. 180. כך העיר - ובדין - הר"ר הכהן ז"ק, בספרו הקצאת משאבים ציבוריים הנ"ל, שם באותה הערה: "אין לדבריו מקור בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים".

(שם, עמ' 371 ואילך: סוגיית "מעייין של בני העיר"); הרבנים אליעזר אפרסמון, דוד ויסקוט ויחיאל עוזרי, "הקצאת משאבים וקדימויות טיפול הרפואה הציבורית", מלילות - מחקרים תורניים, קרית ארבע תשנ"ח, עמ' 11 ואילך, ושם עמ' 25; ר"י אפשטיין, שו"ת חבל נחלתו, ח"ד סי' יב; אברהם שטיינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, ד (תשס"ו), ערך "משאבים מוגבלים", טורים 847-848, ועוד. 179. אשר לשאלה כמה הוא שיעור "רבים", למיצער לעניין זה של "צער הרבים", ראה מנחת שלמה ח"א סי' ז: "נראה לעניות דעתי דבחדר שיש בו ג' חולים שאין בהם סכנה, מותר לכבות נר בשבת בשביל שיישנו

ד: "מעין של בני העיר"

ביארוה באופן שכלל לא מדובר במשאב ציבורי אלא בבעלות פרטית -
כך השאלות, כך הרמב"ם, כך הנצי"ב ועוד, האין כל זה עומד בעוכרי
פרשנות זו?

בדין העיר הרב רועי הכהן ז"ק:¹⁸¹

...נראה כי אין מקור זה¹⁸² נוגע לשאלה... בשל מספר סיבות. ראשית,
קיימת מחלוקת אם ההלכה היא כדעת רבי יוסי או כדעת חכמים,
ואין הדבר מוסכם שההלכה היא כדעת רבי יוסי, שכן יש מרבתינו
האחרונים שפסקו כדעת חכמים, מה גם שהרמב"ם, הטור והשו"ע
כלל לא הזכירו את הנושא, לכאן או לכאן. ממילא, לא ניתן לקבוע
מסמרות להלכה על בסיס דעת רבי יוסי לבדה. שנית, גם בהסבר
דעת רבי יוסי, קיימת מחלוקת בין רבתינו הראשונים והאחרונים
לגבי רמת הסיכון הנשקפת בין שתי החלופות (שתיה וכביסה)...
מדברי רב אחאי גאון עולה ברורות כי מדובר בשתי חלופות של
פיקוח נפש ממש... אמנם מדובר ברמת סיכון שונה... יתר על כן,
קיימת שיטה שלישית, המופיעה אצל רבינו יהודה ברבי קלונימוס,
ולפיהם מדובר בשתי חלופות שאין בהן פיקוח נפש... וכן היא
השיטה המקובלת אצל רבתינו האחרונים... שלישית, מדברי
רבתינו הראשונים עולה ברורות כי המעין אינו משאב ציבורי-
כללי כלל ועיקר, וממילא לא ניתן להסיק ממקור זה מסקנות
כלשהן לגבי הקצאת משאבים ציבוריים. רב אחאי גאון הציג את
המקרה כך... כפי שהסביר מרן הנצי"ב... אם כן, מדובר במפורש
על בעלות אישית-פרטית שווה של כל אחד מבני אותה עיר לבדו
במעין, לשם סיפוק צרכי שימוש במים, ולא על בעלות ציבורית-
כללית. רביעית, מקור זה בגמרא אינו עוסק כלל בתפקידי השלטון
אלא בסיפוק צרכיהם של יחידים רבים המשתייכים לשתי קבוצות
שונות...

181. הרב רועי הכהן ז"ק, שם, עמ' 308. במקבילותיה השונות, בבלי וירושלמי
182. כלומר סוגיית המעין והכביסה כאחד.

הוא שאמרנו, שמיקוד הסוגייה בהלכות ציבור, ועל אחת כמה וכמה אימוץ דעתו של ר' יוסי, קשה מאוד לאמירה.
שעה שאלה הם פני הדברים, נראה שבסיכומו של דבר סוגייה זו אינה מעלה ואינה מורידה לנידוננו.